

VOORBEREIDING EN VERWERKING VAN EEN BEZOEK AAN HET INDUSTRIEMUSEUM

LESMAF VOOR LEERKRACHTEN IN DE
3DE GRAAD BASISONDERWIJS EN
1STE GRAAD SECUNDAIR ONDERWIJS

IM
INDUSTRIE
MUSEUM

INHOUD

DEEL 1: VOOR JE BEZOEK AAN HET INDUSTRIEMUSEUM

a)	Kennismaking met het Industriemuseum	3
	• Inleiding: wat is een museum?	3
	• Wat is het Industriemuseum?	3
	• De tentoonstelling 'Over mensen en machines' in het Industriemuseum	4
	• Praktische tips en informatie voor het museumbezoek	5
	• Museumregels	5
	• Aansluiting bij de eindtermen	6
b)	Kennismaking met het industriële verleden	7
	• Opbouw en inhoud van de tentoonstelling 'Over mensen en machines'	7
	• Actieve opdrachten als voorbereiding op het museumbezoek	9

DEEL 2: NA JE BEZOEK AAN HET INDUSTRIEMUSEUM

a)	Verwerking van het bezoek	15
	• Reflectief: kringgesprek	15
	• Actief: aanvullende opdracht voor in de klas	15
	Bijlage: eindtermen en ontwikkelingsdoelen	19

Beste leerkracht,

Binnenkort bezoek je het Industriemuseum samen met jouw klas. In het Industriemuseum ontdekken jullie het verhaal van **mensen en machines** en hoe die de wereld rondom ons veranderen.

Deze lesmap helpt jou als leerkracht op weg om jullie bezoek nog boeiender en actief te maken. Deze map telt **twee** grote **delen**: een deel 'voor je bezoek aan het Industriemuseum' en een deel 'na je bezoek aan het Industriemuseum'.

In het **deel 'voor je bezoek'** vind je eerst **achtergrondinformatie** over het museum, het museumgebouw en de tentoonstelling '*Het verhaal van mensen en machines*'. Daarnaast staat hier ook algemene en **praktische informatie** over het museum en het bezoek. Dit is handig voor jou als leerkracht, maar ook voor je leerlingen: overloop met hen wat een 'Industriemuseum' is, hoe het bezoek zal verlopen en de museumregels.

Vervolgens staan in dit deel ook concrete **opdrachten** om jouw klas alvast kennis te laten maken met het industrieel verleden, en op een actieve manier meer te weten te komen over textiel(geschiedenis). In de bijlage die bij dit deel hoort, staan de **eindtermen** en **ontwikkelingsdoelen** die aan dit bezoek gekoppeld kunnen worden.

Tijdens het bezoek ontdekken de leerlingen het Industriemuseum en de tentoonstelling op een **actieve** en **ervaringsgerichte** manier. Ze leren er over **materieel** en **immaterieel erfgoed**, met o.a. een universeel verhaal gebracht door twaalf personen, het topstuk Mule Jenny, een werkende stoommachine

Wat in het **deel 'na je bezoek'** staat, dient als verwerking. Reflecteer aan de hand van dit deel met je leerlingen over wat ze van het bezoek aan het Industriemuseum vonden. Je vindt hier ook nog een aantal actieve opdrachten die je na het bezoek in de klas kan doen.

Alvast veel plezier hiermee en tot binnenkort in het Industriemuseum!

P.S.: Ging je aan de slag met dit lespakket en bracht je een bezoek aan het museum? Deel gerust jouw ervaringen via info@industriemuseum.be of 093236520. Van jouw feedback, suggesties en opmerkingen kunnen we veel leren!

DEEL 1:

VOOR JE BEZOEK AAN HET INDUSTRIEMUSEUM

A) KENNISMAKING MET HET INDUSTRIEMUSEUM

INLEIDING: WAT IS EEN MUSEUM?

Voor sommige van jouw leerlingen is het misschien de eerste keer dat ze een museum bezoeken. Daarom kan het goed zijn om even stil te staan bij **wat een museum** nu juist is.

Vraag eerst aan je leerlingen wie al eens een museum bezocht heeft. Welk museum was dit? Wat was er te zien? Wat deden ze in het museum? En wat vonden ze van dat museumbezoek?

Kunnen ze ook uitleggen wat een museum is of doet?

Haal dan de onderstaande 'definitie' aan:

In een **museum** worden voorwerpen, verhalen, kunstwerken verzameld, bewaard, onderzocht en getoond aan publiek. Musea zijn er in alle soorten en maten.

Een museum bewaart een **museumcollectie**. Een **verzameling** of een **collectie** is een geheel van zaken (voorwerpen, verhalen, kunstwerken ...) die bij elkaar horen. Om het over verzamelen en een verzameling te hebben, kan je je leerlingen de volgende vragen stellen:

- Verzamelen jullie iets? Wat? Zo ja, hoe groot is jullie verzameling?
- Hoe bewaren jullie die verzameling?
- Of wat zou je willen verzamelen?
- Verzamelen jullie (groot)ouders iets?
- Wat kan je niet verzamelen?
- Kijk eens rond in de klas: zien jullie hier verzamelingen?

WAT IS HET INDUSTRIEMUSEUM?

In het Industriemuseum wordt het verhaal van de industriële geschiedenis getoond en verteld, aan de hand van werktuigen en machines uit het industrieel verleden (1750 - na 1950) en persoonlijke verhalen en voorwerpen van mensen die dit verleden meemaakten.

Het gebouw van het Industriemuseum is een **oud fabrieksgebouw**: tot 1975 was hier de **katoenspinnerij** Desmet-Guequier. De zaal waarin nu de hoofdtentoonstelling te zien is – en die je dus ook zal bezoeken met je klas – was een fabriekshal, vol luide machines. Hardwerkende arbeiders reden er rond met karretjes gevuld met bobijnen. Vandaag ruik je in die zaal nog steeds de **geur van machineolie**. De **oude fabrieksvloer** en het typische **zaagtanddak** (in de vorm van zaagtanden) van dit gebouw zijn vandaag de 'stille getuigen' van het bruisende textielverleden!

In het Industriemuseum komt de geschiedenis van de industriële samenleving tot leven. Dit maakt van het museum een waardevolle plek om samen naar het verleden, het heden en de toekomst te kijken en hierover in gesprek te gaan.

Ook een museum verandert doorheen de tijd. Het vroegere MIAT (Museum voor Industrie, Arbeid en Textiel) is nu het INDUSTRIEMUSEUM. Vandaag kijken we anders naar het verleden dan tien of twintig jaar geleden. Onze kennis over de geschiedenis verandert namelijk doorheen de tijd. En in de toekomst zullen we allicht opnieuw anders denken over het museum en de inhoud.

OPDRACHT: INDUSTRIEMUSEUM ANNO 2068

- Laat de leerlingen een **nieuwe naam bedenken** voor het **Industriemuseum van 2068**.
- Vraag hen welke dingen volgens hen in het Industriemuseum van de toekomst te zien zullen zijn?
- Vraag hen of beroepen die er nu zijn misschien in de toekomst zullen veranderen, of verdwijnen?

OPDRACHT: MAAK EEN SCHOOL- OF KLASMUSEUM

- Vertel dat de katoenfabriek Desmet-Guequier het Industriemuseum werd. Vroeger werkten hier mensen en vandaag ontdekken bezoekers hoe hier vroeger gewerkt werd. Zeg hierbij dat je vandaag in het museumgebouw nog heel wat originele fabriekselementen van vroeger ziet, zoals bv. de oude fabrieksvloer, machines ...
- Zeg dat in jullie schoolgebouw ook veel typische schoolelementen te zien zijn. De school zou ook een museum kunnen worden!
- Verdeel de klas in groepjes.
- Vraag aan de leerlingen om zich in te beelden dat hun school een museum zou worden. Zeg dat de opdracht is om een **tentoonstelling over 'de school of de klas' te maken**. Ze beelden zich hier best bij in dat ze een museum moeten maken voor buitenaardse wezens die nog nooit over 'school' of 'een klas' gehoord hebben. Geef hen hierbij ook de volgende vragen mee ter inspiratie:
 - Hoe zou het 'School- of Klasmuseum' eruit moeten zien? Welke elementen van het schoolgebouw zouden zeker behouden moeten blijven?
 - Wat zijn typische voorwerpen voor de school en/of de klas? Welke voorwerpen zouden ze in hun tentoonstelling tonen? Hoe zouden ze deze tonen?
 - Welke naam geven ze aan hun 'School- of Klasmuseum'?
 - Wat moeten bezoekers zeker weten over de school en/of de klas?
 - Wat zou een gids moeten vertellen in de tentoonstelling? Over hoe de lessen zijn? Of over de spullen die er (nog) staan? Over de mensen die er naar school gaan? ...
- Je kunt de groepjes hun tentoonstelling echt laten 'bouwen'. Tot slot kan ieder groepje de rol van gidsen opnemen en de rest van de klas kort rondleiden in hun eigen gebouwde 'School- of Klasmuseum'.

DE TENTOONSTELLING 'OVER MENSEN EN MACHINES' IN HET INDUSTRIEMUSEUM

In de tentoonstelling 'Over mensen en machines' – op de vijfde verdieping van het Industriemuseum – ontdek je alles over mensen en machines, en hoe die de wereld rondom ons veranderden. Je krijgt het verhaal van Gent als industriestad, in een brede nationale en internationale context, te zien en te horen. Dit verhaal wordt verteld door twaalf personen, die geboren zijn tussen 1660 en 1965. Zij vertellen hoe het was om toen te leven en te werken.

Ook de machines, die in het leven van deze personen een grote rol speelden, zijn hier tentoongesteld. Aan de hand van een (deels werkende) opstelling met o.a. een stoommachine, een dieselmotor, een metaalzaag en een naaitafel wordt de evolutie in machines en in het opwekken van energie getoond.

OPDRACHT: INTERVIEW

- Vertel dat ze bij het bezoek aan het Industriemuseum te weten zullen komen, hoe het was om vroeger te werken. Daarom is het interessant om te weten hoe het is om vandaag te werken.
- Geef de leerlingen de opdracht om iemand die werkt en die ze kennen (bv. papa, mama, tante, peter ...) enkele vragen te stellen over hun werkleven. Geef hen ook enkele mogelijke vragen mee ter inspiratie:

- Waar werk je? Wat voor werk doe je?
- Hoe ziet een gemiddelde werkdag eruit voor jou?
- Hoe oud was je toen je begon te werken?
- Hoe vind je het om dit werk te doen?
- Om het interview te documenteren, kan je eventueel aan de leerlingen vragen om het op te nemen, bv. via een opname-app met een smartphone, of via de filmfunctie op een tablet.

PRAKTISCHE TIPS EN INFORMATIE VOOR HET MUSEUMBEZOEK

De actieve rondleiding in de tentoonstelling duurt 90 minuten (1,5 uur). Zorg ervoor dat je met je klas tijdig aankomt in het Industriemuseum. Reken best wat extra tijd in voor het weghangen van de jassen, het opbergen van de jassen en een toiletbezoek.

Hou er rekening mee dat de groep per gids niet groter mag zijn dan 20 leerlingen. Als de groep groter is, kan het namelijk krap worden in de tentoonstellingszaal. Er kunnen maximum 3 groepen (van max. 20 personen) tegelijk een rondleiding krijgen in de tentoonstellingszaal.

Een klasbezoek kan je elke dag boeken tijdens de openingsuren van het museum: maandag t.e.m. vrijdag tussen 9 uur en 17 uur.

Een rondleiding reserveren, doe je online, via het online reservatieformulier op <https://www.industriemuseum.be/nl/lager-onderwijs>.

De prijs voor de gids bedraagt €75. De toegang tot het museum is gratis tot 18 jaar. Voor meer informatie kan je mailen naar info@industriemuseum.be of bellen naar +32 (0)9 323 65 00.

In het Industriemuseum zijn er in de Textielafdeling (3de verdieping) nog werkende weefgetouwen te zien. Er zijn dagelijks demonstraties aan de weefgetouwen op deze uren:

Maandag van 9.30 tot 12.00 uur - 12.30 tot 15.00 uur
 Dinsdag van 9.30 tot 12.00 uur - 12.30 tot 16.00 uur
 Woensdag gesloten
 Donderdag van 9.30 tot 12.00 uur - 12.30 - 16.00 uur
 Vrijdag van 9.30 tot 12.00 uur - 12.30 tot 15.00 uur
 Zaterdag /
 Zondag van 10 tot 13 uur

Als je deze graag wil bekijken, kan je dit aangeven op het reservatieformulier.

MUSEUMREGELS

Overloop vooraf in de klas de **museumregels**. Geef ze niet mee als regels zonder meer, maar probeer samen te achterhalen **waarom** de museumregels er zijn. Vertel niet alleen wat niet mag, maar ook wat wel mag in het museum.

Wat mag wel:

- Rustig rondwandelen en de museumstukken langs alle kanten bekijken
- Gaan zitten en wat je ziet in je opnemen, er vragen bij stellen, je mening zeggen, praten over wat je ziet, ervaart, denkt, elkaar helpen en samen ontdekken
- De opdrachten uitvoeren en hiervoor samenwerken met je groep

Wat mag niet:

- Lopen: je kunt ergens tegenaan lopen, je verstoort de rust in het museum
- Museumstukken aanraken: ze kunnen stuk gaan of vuil worden
- De wanden van de zalen of de vitrinekasten als achtergrond gebruiken als je schrijft of tekent: dit kan ze beschadigen of vuil maken
- Roepen: zo stoort je de anderen in het museum of versta je elkaar niet meer
- Eten en drinken: zo wordt het museum vuil. Ook kauwgom mag niet.

OPDRACHT: MUSEUMREGELS

- Laat de leerlingen zelf bedenken wat er mag en wat er niet mag in een museum. Maak voor deze opdracht van een lege klasmuur een 'museummuur'.
- Geef elke leerling enkele **post-its**.
- Zeg dat ze per post-it één **regel** mogen **opschrijven**: wat mag allemaal in het museum, en wat mag niet?
- Zeg dat als ze een regel op een post-it hebben geschreven, ze deze post-it **op** de **museummuur** mogen **kleven**. Ze mogen zoveel regels opschrijven als ze kunnen bedenken!
- Alle post-its hangen nu door elkaar aan de muur. Zeg dat de leerlingen nu alle post-its moeten lezen. Daarna moeten ze de post-its **ordenen**:
 - de post-its waarop dingen staan die **mogen** in het museum, hangen ze **links**
 - de post-its waarop dingen staan die **niet mogen** in het museum, hangen ze **rechts**
- **Extra:** Mag het wat **actiever**? Laat de leerlingen de museumregels **uitbeelden** en raden. Een leerling neemt een post-it met een regel op van de 'museummuur' en beeldt uit wat hierop geschreven staat. De rest van de klas probeert te raden welke regel uitgebeeld wordt.

AANSLUITING BIJ DE EINDTERMEN

Het educatieve programma (lesmap voor in de klas ter voorbereiding en verwerking van het bezoek + actieve rondleiding in de tentoonstelling) van het Industriemuseum kan in verschillende lessen ingepast worden:

- In de **derde graad** van het **basisonderwijs**: in de vakken wereldoriëntatie, godsdienst, zedenleer, muzische vorming en Nederlands.
- In de **eerste graad** van het **secundair onderwijs**: in de vakken godsdienst, geschiedenis, aardrijkskunde, zedenleer, maatschappelijke vorming, artistieke opvoeding en project algemene vakken (PAV).

De inhoud van het educatieve programma is **afgestemd op** de geldende **eindtermen** voor de hoger vermelde vakgebieden, alsook op de **ontwikkelingsdoelen** en de **vakoverschrijdende eindtermen** (VOETen). Een lijst van de eindtermen en ontwikkelingsdoelen die aan dit bezoek gekoppeld kunnen worden, vind je in bijlage.

B) KENNISMAKING MET HET INDUSTRIËLE VERLEDEN

OPBOUW EN INHOUD VAN DE TENTOONSTELLING 'OVER MENSEN EN MACHINES'

In dit deel lees je hoe de tentoonstelling 'Over mensen en machines' is opgebouwd en wat erin aan bod komt. Als leerkracht lees je dit best al eens door, voor je aan de opdrachten met de leerlingen begint.

Het historische verhaal in de hoofdtentoonstelling 'Over mensen en machines' is verdeeld over **vier modules**, waarin **telkens drie kroongetuigen** centraal staan. Sommigen van hen zijn nog in leven. Van anderen werd het verhaal door een afstammeling verteld, of op basis van archiefbronnen onderzocht en gereconstrueerd. Eén van de getuigen is **Lieven Bauwens**, die tot een **icoon van de industriële revolutie** is geworden. Maar ook minder bekende verhalen worden in de tentoonstelling belicht. Zoals dat van **dokwerker César Van De Rostyne**, die het katoen uit Rusland en Amerika in de Gentse haven zag toekomen. Je maakt ook kennis met **Juliana De Corte**, die als 12-jarig meisje in de vlasfabriek werkte. Een ander verhaal is dat van **Mohammed Ahaddour**, die eerst in de textiel werkte net als zijn vader, maar in de jaren 1980 gepassioneerd raakte door informatica.

Verder is het verhaal dat in de tentoonstelling verteld wordt **drielagig**:

1. Het is een **Gents** verhaal: over de stad en de vele textiel fabrieken.
2. Het is een **Belgisch** verhaal: over de arme boeren die naar de stad trekken, naar fabrieken in de stad of Waalse steenkoolmijnen.
3. Het is een **internationaal** verhaal: over een wereld die steeds meer globaliseert.

TIJDSLIJN: DE TENTOONSTELLING IS OPGEDEELD IN DE VOLGENDE PERIODES:

1650-1800

Boeren, boeren en nog eens boeren. Het merendeel van de bevolking leeft van het land. In Vlaanderen en het westen van Brabant zijn het vooral **arme keuterboeren** die een klein lapje grond huren en bewerken. Overleven, daar draait het in de meeste gezinnen om. 's Avonds en in de wintermaanden werken de boerenfamilies thuis aan hun **spinnewiel en weefgetouw**. Moeders en dochters spinnen het vlas tot draad, vaak uren aan een stuk. Vaders en zonen weven het dan weer tot lijnwaad. Zo maken de boeren meters en meters linnen, die de handelaar opkoopt. De Gentse Vrijdagmarkt is het kloppende hart van de Vlaamse textielhandel. Vooral in Spanje en haar kolonies zijn de stoffen erg gegeerd.

Ondernemers richten in de stad grote **ateliers** op, waar ze de productie centraliseren. Maar alles is nog handwerk. Om de werktuigen aan te drijven is er alleen natuurlijke kracht: wind, water of de spierkracht van mens en dier.

1800-1870

Katoen wordt koning. Mensen dragen tot dan kledij uit wol en linnen. Maar de Indische katoenen stoffjes worden razend populair. Britse ondernemers nemen de wereldwijde handel en productie van katoen in handen. **Stoomkracht, technische verbeteringen en nieuwe machines** drijven de volumes en winsten op.

De industriële revolutie sijpelt door naar andere delen van Europa. Gentenaar **Lieven Bauwens** smokkelt machines over naar het vasteland en richt er textiel fabrieken op. In een mum van tijd is ook Gent een **industriestad** met rokende schoorstenen en fabrieken vol kabaal. Met karren en stoomtreinen vol Waalse steenkool, en een massa werkvolk. Heel wat gezinnen zien hun leven veranderen.

Migratie is voor veel werkloze boeren de enige uitweg om te overleven. De industrie trekt aan. Vrouwen en kinderen gaan mee aan de slag in de fabriek. Hoe meer werkende gezinsleden, hoe meer brood op de plank. Arbeiders wonen opeengepakt in **beluiken**, een wirwar van steegjes met kleine, vochtige woningen. De armoede is schrijnend. Het verzet van de arbeiders groeit.

1870-1950

De industrie dijt uit. België ontpopt zich tot de vijfde economische grootmacht ter wereld. Textiel en machines uit Gent kennen wereldfaam. Wetenschap en industrie vinden elkaar en nieuwe uitvindingen zien het licht. Betere communicatie- en transportmiddelen maken de wereld steeds kleiner. Kapitaal, goederen en mensen gaan makkelijker heen en weer over de grenzen.

‘Time is money’. Productiviteit is het toverwoord van de fabrieksbazen. Strikte arbeidstijden, strenge regels en snelle machines drijven het ritme maximaal op. De arbeiders strijden voor meer rechten. De machines zijn te gevaarlijk, de lonen te laag, de werkdagen te lang. Ze verenigen zich in vakbonden. Samen wroeten, samen feesten, samen staken.

De eerste **sociale wetten** leggen vrouwen- en kinderarbeid aan banden. Vanaf het begin van de 20e eeuw volgen nieuwe wetten en maatregelen. De arbeidsduur wordt beperkt, de veiligheid in de fabrieken verhoogd, het eerste vakantiegeld uitbetaald. Ook de lonen stijgen. Arbeidersgezinnen krijgen het beetje bij beetje beter.

NA 1950

De textielindustrie verliest na de Tweede Wereldoorlog haar koppositie. De concurrentie met het buitenland is bikkelhard. De werkdruk, de vrees voor jobverlies en de lage lonen maken de textielsector niet aantrekkelijk. Het gloednieuwe staalbedrijf SIDMAR en het Zweedse Volvo kiezen de Gentse haven als uitvalsbasis. Elders en beter, denken veel textielarbeiders.

Gastarbeiders uit Turkije en Noord-Afrika moeten het personeelstekort verhelpen. In de jaren 1960 kent de textielsector nog een korte bloeiperiode. Maar de wereldwijde oliecrisis van 1973 slaat hard toe. Investerings in geautomatiseerde machines en maatregelen van de overheid baten niet. Het ene bedrijf na het andere sluit de deuren. Werkloze arbeiders zoeken een uitweg, met vallen en opstaan.

De **dienstensector** wint aan belang. Steeds meer mensen gaan aan de slag als verpleger, informaticus, onderwijzer, winkelier of advocaat. De Belgische textielsector maakt voortaan hoogtechnologisch textiel. Kleren worden door goedkope arbeiders gemaakt in lageloonlanden, vooral Azië. Waar de katoenproductie ooit begon.

DE TINKER STUDIO

Nieuw in het Industriemuseum is de Tinker Studio. In deze studio, die deel uitmaakt van de tentoonstelling op de vijfde verdieping, kan je samen of alleen iets maken. ‘Tinkeren’ staat voor **leren met je handen, creatief zijn** en voor **‘prutsen’ en experimenteren met techniek**. Dit sluit goed aan bij zowat alles wat in de tentoonstelling aan bod komt.

Laat je leerlingen ook eens ‘tinkeren’ in de klas! Inspiratie hiervoor vind je op: <https://www.exploratorium.edu/tinkering/projects>

De Tinker Studio werd gebouwd in samenwerking met de Arteveldehogeschool.

ACTIEVE OPDRACHTEN ALS VOORBEREIDING OP HET MUSEUMBEZOEK

OPDRACHT: MAKEN OF (VER)KOPEN? EEN VERHAAL VAN KANT

Wat: De leerlingen ondervinden hoe de machtsverhoudingen zijn tussen arbeiders, verkopers en klanten.

Duur: 1 lesuur

Materiaal: dun papier, potloden, scharen, speelgoedgeld (of een ander materiaal dat ‘geld’ voorstelt, bv. jetons of dopjes)

Tip: voor deze opdracht kan het handig zijn om in een groter lokaal te zitten, of over meer dan 1 lokaal te beschikken, of het spel op de speelplaats te spelen.

ACHTERGRONDINFORMATIE

Sierlijke kant valt vanaf de 16de eeuw steeds meer in de smaak. De modieuze dames en heren van de burgerij hebben er fortuinen voor over. Kanthandelaars schakelen goedkope arbeidskrachten in om aan de stijgende vraag te voldoen.

Kantklossen of ‘spellewerck’ is vrouwen- en kinderwerk. De handelaar levert het garen en de voorgetekende en gestoken patronen. De afgewerkte kant kopen ze vervolgens terug op. De kerk, het stadsbestuur of de burgerij richten armenscholen en werkhuizen op. Kinderen zitten 10 tot 14 uur per dag over hun kantwerkjes gebogen. Voor onderwijs blijft er nauwelijks tijd.

In dit spel wordt de kant gemaakt van papier door “sneeuwvlokjes” te knippen: zie bijlage voor een visueel stappenplan dat je eventueel kan meegeven aan de groep die kant zal knippen.

- Verdeel de klas in 3 groepen.
- Geef elke groep een rol. Doe deze bv. door namen te trekken; zo bepaalt het lot welke rol de leerlingen krijgen:
 - Rol 1: kind dat de kant maakt
 - Rol 2: handelaar die de kant inkoopt en verkoopt
 - Rol 3: rijke burger die de kant koopt van de handelaar
- Deel bij het geven van de rollen de briefjes uit waarop uitgelegd staat wat hun rol exact inhoudt en wat ze moeten doen (zie bijlage). De groepen mogen niet weten wat de rollen van de andere groepen inhouden. Ga als leerkracht ook zeker langs bij iedere groep om te kijken of iedereen hun rol begrepen heeft.
- Deel ook de materialen uit:
 - Geef papier en scharen aan de groep met rol 2
 - Geef aan alle leden van de groep met rol 2 en 3 een bepaald bedrag ‘geld’
- Dan kan het spel van start gaan. Dit gebeurt volgens het volgende scenario:
 - Groep 2 gaat naar groep 1 om grondstoffen (papier en scharen) te verkopen, zodat ze kant kunnen maken. Groep 1 leent de grondstoffen en moet hun schuld later aflossen door afgewerkte kant te leveren. Groep 3 heeft dan nog niet echt iets te doen, maar het is net de bedoeling dat ze zich verveeld voelen. Je kunt hen wel vragen alvast te bedenken aan welke criteria de kant die ze willen kopen aan hen moet voldoen. Wat is voor hen goed geknipte kant?
 - Na het kopen van de grondstoffen, start groep 1 met het knippen van kant. Zodra ze kant klaar hebben, kunnen ze deze door groep 2 laten opkopen (of hun schuld van de grondstoffen in vermindering laten brengen).
 - Groep 2 gaat dan naar groep 3 om de kant aan het te verkopen. De handelaars weten niet welke kant in de smaak zal vallen bij groep 3, maar moeten dit wel goed in de gaten proberen houden. Zo kunnen ze hier later rekening mee houden, wanneer ze opnieuw kant gaan inkopen bij groep 3.
 - Deze stappen kunnen enkele keren herhaald worden.

- Probeer als leerkracht zo weinig mogelijk tussen te komen in het spel. Tracht de groepen te observeren. Zet na een tijdje het spel stop en ga over op de bespreking.
- Breng dan een klasgesprek op gang over wat ze net gedaan hebben. Stel de volgende vragen:
 - Hoe hebben jullie het spel ervaren? Vergelijk jullie ervaringen met die van de andere groepen.
 - Waren jullie tevreden met de groep waartoe jullie behoorden? Waarom wel/niet?
 - Vonden jullie de spelregels eerlijk? Waarom wel/niet?
 - Welke spelregels zouden er volgens jullie anders moeten? Waarom?
- Leg tot slot uit dat het doel van deze opdracht was om de leerlingen het mechanisme dat ontstaat door de spelregels – namelijk de ongelijkheid tussen de groepen op vlak van rijkdom en werklust – te laten ervaren en te benoemen.

BIJLAGE BIJ OPDRACHT 'MAKEN OF (VER)KOPEN? EEN VERHAAL VAN KANT': ROLLEN

ROL 1 – groep 1: kinderen die de kant maken

- jullie opdracht is om kant te knippen (uit papier, met scharen)
- hiervoor moeten jullie eerst grondstoffen (= papier en scharen) lenen van de handelaars (rol 2 - groep 2)
- hierdoor hebben jullie schulden bij de handelaars (rol 2 - groep 2): door de afgewerkte kantwerkjes aan hen te geven, vervalt jullie lening

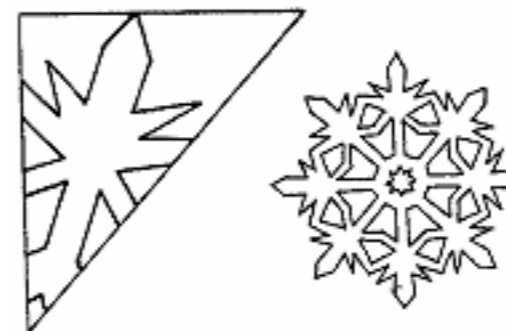
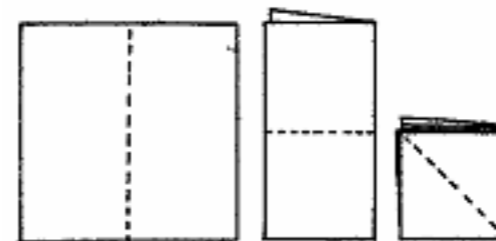
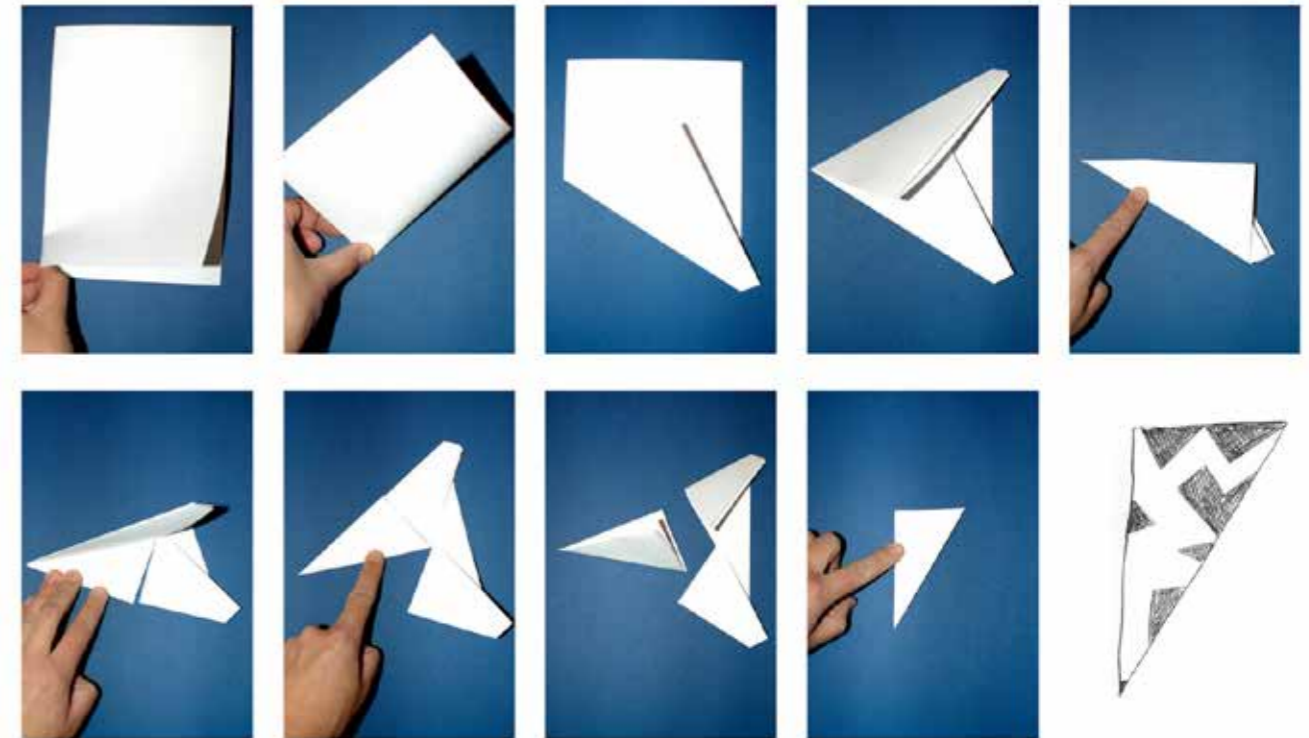
ROL 2 – groep 2: handelaars die de kant inkopen van de kinderen en verkopen aan de rijke burgers

- jullie bezitten de grondstoffen (= papier en scharen)
- jullie opdracht is om een contract af te sluiten met de kinderen die de kant maken (rol 1 - groep 1): zij mogen grondstoffen van jullie lenen, als ze deze lening nadien aflossen door afgewerkte kantwerkjes te leveren
- jullie verkopen de afgewerkte kant dan aan de rijke burgers (rol 3 - groep 3)
- jullie worden steeds rijker: hierdoor kunnen jullie steeds meer mensen (de groep met rol 1 - groep 1) voor jullie laten werken
- groep 1 betaal je ook voor hen geleverde werk, maar liefst zo weinig mogelijk

ROL 3 – groep 3: rijke burgers die de kant kopen van de handelaars

- jullie bezitten geld, dat jullie kunnen gebruiken om kant te kopen
- jullie opdracht is om de beste stukken kant van de handelaars (rol 2 - groep 2) te kopen
- jullie vergelijken wie binnen jullie groep de mooiste stukken kant heeft gekocht en achterhalen door wie van de handelaars deze werden verkocht

BIJLAGE BIJ OPDRACHT 'MAKEN OF (VER)KOPEN? EEN VERHAAL VAN KANT': STAPPENPLAN 'KANT' KNIPPEN

OPDRACHT: VAN NAADJE TOT DRAADJE

Wat: De leerlingen onderzoeken, zonder voorkennis, stukken textiel op grondstoffen en gebruikte technieken.

Duur: 20 minuten

Materiaal: vergrootglas, schaar, oud stuk textiel (lieft een kledingstuk met een informatielabel in)

ACHTERGRONDINFORMATIE

Voor 1800 dragen de meeste mensen in onze streken kledij uit wol en linnen. Daarna wordt katoen de koning van de grondstoffen. Het zijn vooral de Indische katoenen stoffes die populair worden. De wereldwijde handel en productie van katoen kwam in handen van Britse ondernemers.

Vandaag is katoen nog steeds populair, denk maar aan jeansbroeken, maar ondertussen weten we ook dat katoen niet altijd ecologisch en ethisch verantwoord is. Naast katoen worden vandaag nog een heleboel andere grondstoffen gebruikt: kunststof, maar ook plantaardig materiaal (bamboe of hennep).

Indien je met je klas verder wil werken rond textiel en textiele grondstoffen kan je de video's hieronder als vertrekpunt nemen:

- Dat wol van schapen komt, dat wist je natuurlijk al. Maar wist je ook dat mensen wol al duizenden jaren gebruiken om kleren van te maken? Hoe dat gaat zie je in deze clip: <https://schooltv.nl/video/wol-hoe-wordt-het-eigenlijk-gemaakt/#q=kleren>
- Waar is de stof van je spijkerbroek van gemaakt, en kun je dat ook zelf maken? En hoe maak je hem blauw, en dan ook nog met 'slechte' verf, want de broek moet er natuurlijk wel verwassen uitzien. Bron: BlazHoffski/Dahl TV: <https://schooltv.nl/video/de-proefkeuken-spijkerbroek/#q=katoen>
- Thema: Techniek. De kleren die je aan hebt, kunnen producten zijn van natuurlijke of synthetische oorsprong: <https://schooltv.nl/video/nieuws-uit-de-natuur-goed-gekleed/#q=kleren>
- Vraag op voorhand aan de leerlingen om een oud stuk kleding of textiel mee te nemen. Je kunt ook zelf een voorraad voorzien.
- Leg alle kleding op één grote hoop en vraag aan de leerlingen op welke manier ze de kleding zouden sorteren (bv. op soort kledingstuk, op kleur, op grootte ...).
- Geef dan als opdracht om de hoop kleding te **sorteren op het soort materiaal** waaruit ze gemaakt zijn. Laat de leerlingen hiervoor in duo's één kledingstuk onderzoeken. Geef hen het volgende stappenplan hiervoor mee:
 - Kijk door een vergrootglas naar het stuk textiel. Probeer een schets of tekening te maken van hoe de verschillende draden liggen. Begin met het volgen van 1 draad en voeg daar dan de andere aan toe.
 - Vind je een label in het kledingstuk? Wat staat er allemaal op dit label?
 - Waar denk je dat het van gemaakt is?
 - Kan je één draad uit het kledingstuk trekken? Kan je die draad nog verder uit elkaar trekken?
 - Op welke manier is het kledingstuk gemaakt, denk je? Hoe zijn de draden met elkaar verbonden? Is het gebreid of geweven?
- Leg dan de bevindingen van de verschillende duo's samen en laat ieder duo een ander duo zoeken met een kledingstuk met dezelfde kenmerken als hun kledingstuk.

Als van een kledingstuk helemaal niet te achterhalen is waaruit het gemaakt is, kan je als leerkracht eventueel een brandtest doen. Als je een textielvezel in brand steekt, geeft dit namelijk een bepaalde geur af en gaat deze vezel zich op een bepaalde manier 'gedragen':

- Plantaardig (katoen en linnen): ruikt naar verbrand papier, laat een beetje rest achter.
- Dierlijk (wol): ruikt naar verbrand haar, laat niets achter (of blijft niets van over).
- Kunststof: ruikt naar niets dat je kent, wordt een hard bolletje.

! Let wel goed op. Doe dit op een gecontroleerde manier, bv. buiten op de speelplaats en voorzie een emmer water.

OPDRACHT: DE OUDE BEROEPENQUIZ

Wat: De leerlingen denken na over de veranderingen die zich hebben afgespeeld tijdens de laatste 250 jaar op het gebied van beroepen. Ze ontdekken dat er doorheen de tijd steeds beroepen verdwijnen, maar dat er ook nieuwe ontstaan.

Duur: 25 minuten

Materiaal: papier, potloden, materiaal om 'waar'/'niet waar'-bordjes of -kaartjes mee te maken, lijst met oude beroepen

- Maak eerst samen met de leerlingen een bordje of kaartje waarop 'waar' te lezen staat, en een waarop 'niet waar' te lezen staat.
- Leg dan aan de leerlingen uit dat jij hen zal vertellen over enkele beroepen en dat zij moeten raden of het beroep echt bestaat heeft of dat het een verzonnen beroep is.
- Kies als leerkracht vooraf enkele vergeten of uitgestorven beroepen uit. Hou ook enkele verzonnen beroepen achter de hand, zoals bv. een brillenpoetser (zoals een schoenenpoetser, maar dan iemand die op straat brillen poetst), een verkeerslichtenregelaar (iemand die de verkeerslichten regelt en op de juiste momenten aan en uit doet), een supermarktenmandjes stapelaar Of vertel ook over beroepen die wel bestaan, maar niet zo gekend zijn, zoals bv. een treinduwer (in Japan zijn dit mensen die de pendelaars "aanduwen" in de trein), een dierenvoedingtester of een dobbelsteeninspecteur in een casino.

Lijsten van oude beroepen die nu verdwenen zijn vind je via:

- <http://www.geschiedenisbeleven.nl/twintig-verdwenen-beroepen-beeld/>
- <http://www.volkskunde-limburg.be/foto/pdf/152FrS%20-%20Verdwenen%20Beroepen%201.pdf>
- <https://www.jobat.be/nl/artikels/10-vergeten-ambachten-en-beroepen/>

- Telkens nadat je een beroep hebt voorgesteld, moet de klas beslissen of het beroep volgens hen bestaat of niet bestaat. Ze steken het 'waar'-bordje in de lucht als ze denken dat het een echt bestaand beroep is, en ze steken het 'niet waar'-bordje in de lucht als ze denken dat het beroep verzonnen is.
- Geef op het einde van de reeks beroepen de juiste antwoorden en bespreek dit met de leerlingen aan de hand van de volgende vragen:
 - Welke beroepen zijn verzonnen, terwijl jij dacht dat ze echt bestaan? Of omgekeerd? Waarom had je je vergist, denk je?
 - Zeg dat in de toekomst waarschijnlijk een aantal beroepen die vandaag bestaan niet meer uitgeoefend zullen worden. Welke beroepen van vandaag zullen er volgens de leerlingen in de toekomst niet meer zijn? Of hoe zullen die beroepen veranderen of aangepast worden aan de toekomst?

DEEL 2:

NA JE BEZOEK AAN HET INDUSTRIEMUSEUM

A) VERWERKING VAN HET BEZOEK AAN HET INDUSTRIEMUSEUM

REFLECTIEF: KRINGGESPREK

Na het bezoek aan het Industriemuseum kan je het in een **kringgesprek** hebben over wat de leerlingen van het bezoek vonden.

Enkele vragen die je hierbij kan stellen:

- Wat hadden jullie van het Industriemuseum verwacht? Zijn jullie verwachtingen ingelost?
- Hoe hebben jullie het bezoek ervaren?
- Wat is er jullie opgevallen tijdens het bezoek?
- Zijn er dingen die jullie verbaasden?
- Wat hebben jullie gedaan in het museum?
- Wat vonden jullie fijn? Wat is jouw 'top'?
- Wat vonden jullie minder fijn? Wat is jouw 'tip'?
- Wat heb/ga je onthouden over het Industriemuseum?

ACTIEF: AANVULLENDE OPDRACHTEN VOOR IN DE KLAS

Als je nog dieper wil ingaan op enkele thema's die aan bod komen in het Industriemuseum, kan je achteraf in de klas deze aanvullende opdrachten doen.

OPDRACHT: WERKSTAMBOOM VAN JE FAMILIE

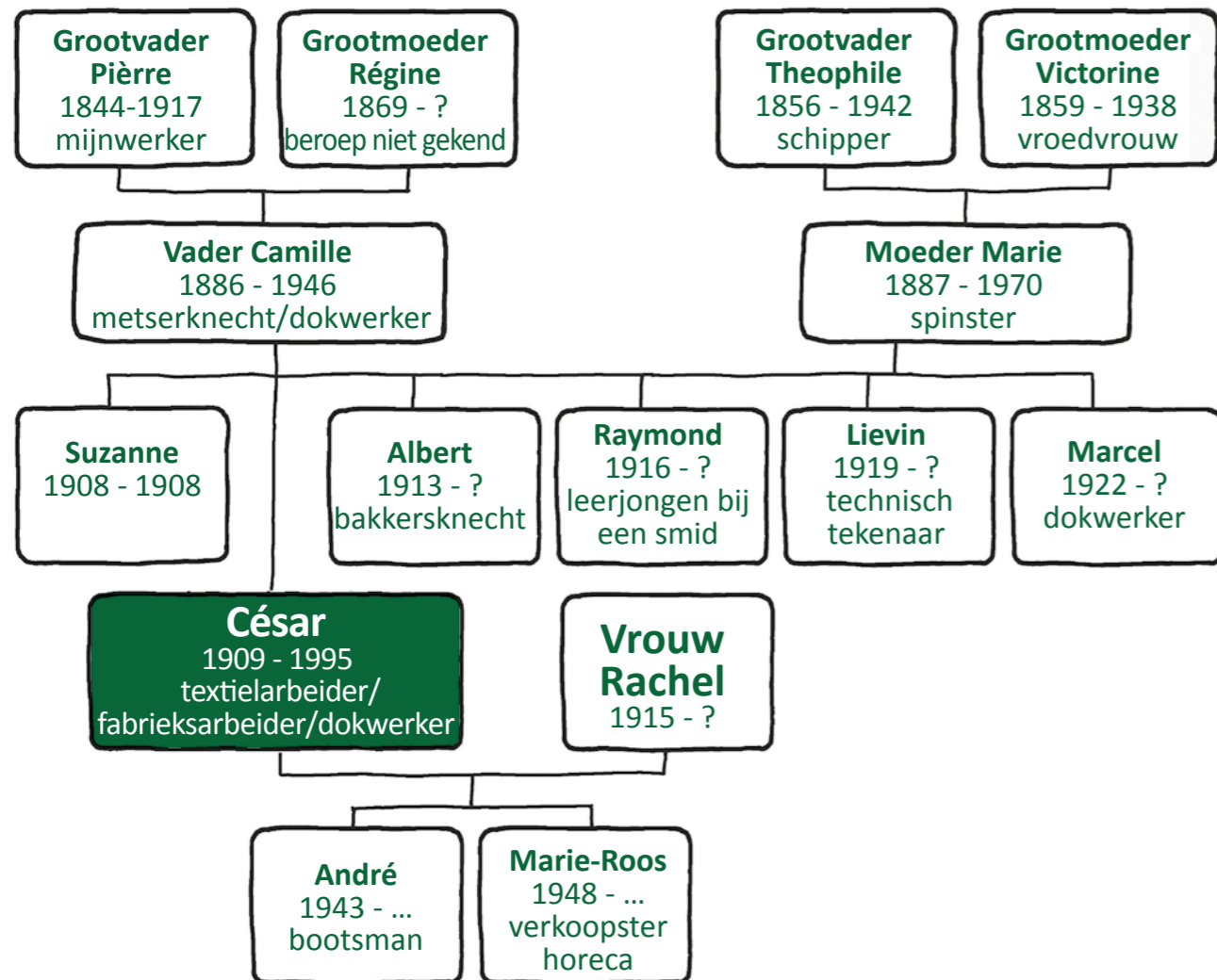
Wat: In de tentoonstelling is te zien dat in een familie vaak eenzelfde beroep voorkomt of terugkomt. Met deze opdracht ontdekken de leerlingen welke beroepen hun familieleden uitoefenen. Voor een voorbeeld van een werkstamboom zie bijlage 'Werkstamboom van César'.

Duur: 20 minuten

Materiaal: papier, tekenmateriaal, eventueel foto's van de familieleden

- Vraag aan de leerlingen of ze weten wat een stamboom is?
- Vertel ze dan dat ze een **werkstamboom** zullen **maken**.
- Leg kort uit dat kinderen (vroeger) vaak hetzelfde beroep gingen uitoefenen als hun (groot)ouders. Vaak was er sprake van een 'familiebedrijf'.
- Vraag of de leerlingen weten wat voor werk hun ouders doen? En wat voor werk deden hun grootouders, en overgrootouders?
- Laat dan elke leerling een stamboom opmaken. Ontbrekende informatie kunnen ze thuis navragen en zo de stamboom verder aanvullen. Voor een leeg stamboomsjabloon, zie bijlage.
- Bespreek de verschillende werkstambomen. Je kunt hierbij de volgende vragen stellen:
 - Wat voor soort beroepen zitten er in de families?
 - Zijn er families die een echt familieberoep hebben/hadden? Welk? Hebben de ouders/grootouders hier meer over verteld? Hoe was dit voor hen?
 - Zouden de leerlingen in de voetsporen willen treden en hetzelfde werk doen later als iemand van hun familie nu doet? Waarom wel/niet?
 - Hoe zouden de leerlingen het vinden om een 'familiebedrijf' te hebben? Wat zou er leuk aan zijn? Wat zou er moeilijk aan zijn?

**BIJLAGE BIJ OPDRACHT 'WERKSTAMBOOM VAN JE FAMILIE':
WERKSTAMBOOM VAN CÉSAR**

OPDRACHT: BELANGRIJKE UITVINDINGEN VAN DE TOEKOMST

Wat: Het ondernemerschap van bepaalde personen die in de tentoonstelling aan bod komen, heeft mee de loop van de industriegeschiedenis bepaald.

Duur: 20 minuten

Materiaal: papier, tekenmateriaal

- Vraag aan de leerlingen welke uitvindingen die in de tentoonstelling aan bod kwamen ze zich nog herinneren?
- Bespreek met hen dat veel van de machines in de tentoonstelling zijn ontstaan door een paar kleine aanpassingen aan bestaande werktuigen uit te voeren. Uitvindingen van de toekomst zullen allicht ook zo ontstaan: ze komen voort uit eerdere werktuigen, maar dan aangepast of verbeterd.
- Zeg dat de leerlingen een hedendaags voorwerp moeten kiezen waarrond ze willen werken. Dit kan een machine zijn, maar mag ook een eenvoudig dagelijks gebruiksvoorwerp zijn, zoals bv. een rol wc-papier of een balpen.
- Zeg dat de leerlingen nu moeten nadenken over hoe ze hun gekozen voorwerp zouden willen verbeteren en/of veranderen voor de toekomst. Zeg dat ze hun fantasie moeten gebruiken en geef hen hierbij de volgende vragen mee als inspiratie:
 - Welke eigenschappen heeft het voorwerp nu? Zijn er eigenschappen die je kunt aanpassen zodat je met het voorwerp meer kan doen, zodat het meer functies krijgt of zodat het handiger wordt?
 - Wat is een moeilijkheid van het voorwerp, of wat werkt er niet zo goed aan? Hoe zou je dit oplossen?
 - Bedenk een volledig nieuwe functie voor je voorwerp en voeg eraan toe wat hiervoor nodig is.
- Als je hiermee wil verder gaan, kan je de leerlingen hun voorwerp laten tekenen of schetsen en hun aanpassingen op de tekening laten toevoegen en/of aanduiden in een andere kleur.
- Laat de leerlingen tot slot aan elkaar vertellen over hun aangepaste of nieuwe voorwerp. Welk aangepast voorwerp heeft volgens hen een grote slaagkans en zullen we allicht in de toekomst echt gebruiken?

OPDRACHT: VEILIGHEID VOOR ALLES

Wat: Lange tijd vonden de fabriekbazen de arbeidsomstandigheden en de veiligheid van de arbeiders niet belangrijk. Het is pas vanaf het begin van de 20ste eeuw dat ze hier bij stilstaan en dat dit ook wettelijk zo wordt geregeld. De leerlingen denken in deze opdracht na over hoe ze de arbeidsomstandigheden veiliger kunnen maken.

Duur: 30 minuten

Materiaal: eventueel extra attributen om het verhaal kracht bij te zetten

- Verdeel de klas in groepen van 4 of 5 leerlingen.
- Geef elke groep één van deze situaties die tonen dat er weinig tot geen rekening gehouden werd met de **veiligheid op de werkvloer**:
 - Slechte ogen en rug: de kinderen en vrouwen die 10 tot 14 uur gebogen zitten over hun kantwerk, klagen over rugpijn en een verslechterd zicht.
 - Haar tussen de machine: de eerste arbeiders die werkten met door stoomaangedreven machines hadden dit vaak nog nooit gezien. Er waren geen veiligheidsvoorschriften in verband met het opbinden van lang haar. De machines konden niet zomaar stopgezet worden, waardoor er erge ongelukken gebeuren met mensen die met hun haar vast komen te zitten in de machine.
 - Kind gekneld tussen machine: om de pluizen katoen onder de selfactor weg te halen, waren er snelle en behendige kinderen nodig. Soms gebeurde er echter een ongeluk tijdens dit werk.
 - Heet water aan de natte spincotinu: om de strengen vlas te kunnen bewerken, was het nodig om ze eerst soepel te maken met heet stromend water. Soms gutste dit water langs het been van de arbeider. Dit zorgde voor uitslag op de benen, handen en bovenlichaam én voor een spekgladde vloer.

- Leg uit dat de leerlingen een scenario moeten bedenken waarin de situatie die zij kregen zich voordoet. Ze moeten de situatie niet zomaar uitbeelden, maar ook oplossen: in hun scenario moet een ervaren arbeider de onveilige situatie verhelpen door met een oplossing ervoor te komen.
- Geef de leerlingen even bedenk- en oefentijd. Ga intussen als leerkracht langs bij de verschillende groepen en help hen vooruit.
- Laat de groepen hun verhaal uitbeelden voor de rest van de klas, of bespreek de ideeën en oplossingen die ze bedachten.

OPDRACHT: KINDERARBEID - ADVOCaat VAN DE DUIVEL

Wat: Kinderarbeid en hoe hier naar gekeken wordt doorheen de geschiedenis is een terugkerend thema in het Industriemuseum. Wat wij vandaag als kinderarbeid zien, werd niet op dezelfde manier ervaren 50, 100 of 250 jaar terug in de tijd.

Duur: 15 minuten

Materiaal: papier en schrijfmateriaal

- Vandaag is bijna iedereen tegen kinderarbeid. Vertel de klas dat ze daarom nu als ‘advocaat van de duivel’ het thema ‘kinderarbeid’ zullen bekijken.
 - Als advocaat van de duivel neem je een standpunt in waar je het niet noodzakelijk mee eens bent, om de anderen te laten nadenken over hun mening en om hierover beter te leren argumenteren.
- Zeg dat elke leerling nu een reden moet bedenken waarom hij/zij voor kinderarbeid is. Ze schrijven dit op. Voorbeelden van dergelijke argumenten zijn:
 - Kinderen zijn goedkoper en het is belangrijk dat de fabrieksbaas voldoende winst maakt.
- Kinderen zijn lui en zouden anders niets te doen hebben.
 - Kinderen leren op school toch niets, waarom zouden ze dan niet gaan werken?
- Verzamel alle argumenten van de duivel en stop ze in een doos of bokaal.
- Laat dan de leerlingen om de beurt een argument met de ogen toe uit de doos halen en luidop voorlezen.
- De leerlingen bedenken voor dit argument dan een tegenargument.

BIJLAGE: EINDTERMEN & ONTWIKKELINGSDOELEN EINDTERMEN 3DE GRAAD BASISONDERWIJS

MUZISCHE VORMING

Beeld

- 1.3 De leerlingen kunnen beeldinformatie herkennen, begrijpen, interpreteren en er kritisch tegenover staan.
- 1.6 De leerlingen kunnen tactiele, visuele impressies, ervaringen, gevoelens en fantasieën op een beeldende manier weergeven.

Attitudes

- 6.1 De leerlingen kunnen blijvend nieuwe dingen uit hun omgeving ontdekken.
- 6.3 De leerlingen kunnen genieten van het muzisch handelen waardoor hun expressiemogelijkheden verruimen.
- 6.5 De leerlingen kunnen respect betonen voor uitingen van leeftijdgenoten, behorend tot eigen en andere culturen.

NEDERLANDS

Lezen

- 3.1 De leerlingen kunnen (verwerkingsniveau = beschrijven) de informatie achterhalen in voor hen bestemde instructies voor handelingen van gevarieerde aard.
- 3.2 De leerlingen kunnen (verwerkingsniveau = beschrijven) de informatie achterhalen in de gegevens in schema's en tabellen ten dienste van het publiek.
- 3.4 De leerlingen kunnen (verwerkingsniveau = structureren) de informatie ordenen die voorkomt in voor hen bestemde school- en studieteksten en instructies bij schoolopdrachten.

WERELDORIËNTATIE

Mens

- 1.1 De leerlingen drukken in een niet-conflictgeladen situatie, eigen indrukken, gevoelens, verlangens, gedachten en waarderingen spontaan uit (Ik en mezelf).
- 1.8 De leerlingen hebben aandacht voor de onuitgesproken regels die de interacties binnen een groep typeren en zijn bereid er rekening mee te houden (Ik en de anderen: in groep).

Maatschappij

- 2.8 De leerlingen kunnen illustreren dat verschillende sociale en culturele groepen verschillende waarden en normen bezitten (Sociaal-culturele verschijnselen).

Tijd

- 3.5 De leerlingen kunnen belangrijke gebeurtenissen of ervaringen uit eigen leven chronologisch ordenen en indelen in periodes. Ze kunnen daarvoor eigen indelingscriteria vinden (Historische tijd).
- 3.7 De leerlingen kennen de grote periodes uit de geschiedenis en kunnen duidelijke historische elementen in hun omgeving en belangrijke historische figuren en gebeurtenissen waarmee ze kennis maken, situeren in de juiste tijdsperiode aan de hand van een tijdband.
- 3.8 De leerlingen kunnen aan de hand van een voorbeeld illustreren dat een actuele toestand, die voor kinderen herkenbaar is, en die door de geschiedenis beïnvloed werd, vroeger anders was en in de loop der tijden evolueert.
- 3.9 De leerlingen tonen belangstelling voor het verleden, heden en de toekomst, hier en elders.

Ruimte

- 4.8 De leerlingen kunnen suggesties geven voor het inrichten van hun eigen omgeving (Ruimtebeleving).

Brongebruik

- 5.1 De leerlingen kunnen op hun niveau verschillende informatiebronnen raadplegen.

WETENSCHAPPEN EN TECHNIEK

Natuur

- 1.18 De leerlingen weten dat bepaalde ziekteverschijnselen en handicaps niet altijd kunnen worden vermeden (Gezondheid).

SOCIALE VAARDIGHEDEN

Domein relatiewijzen

- 1.2 De leerlingen kunnen in omgang met anderen respect en waardering opbrengen.
- 1.5 De leerlingen kunnen bij groepstaken leiding geven en onder leiding van een medeleerling meewerken.
- 1.6 De leerlingen kunnen kritisch zijn en een eigen mening formuleren.

Domein gespreksconventies

2. De leerlingen kunnen in functionele situaties een aantal verbale en niet-verbale gespreksconventies naleven.

Domein samenwerking

3. De leerlingen kunnen samenwerken met anderen, zonder onderscheid van sociale achtergrond, geslacht of etnische origine.

VAKGEBONDEN EINDTERMEN 1STE GRAAD SECUNDAIR ONDERWIJS: A-STROOM

GESCHIEDENIS

Kennis en inzicht i.v.m. het historisch referentiekader

5. De leerlingen formuleren voor elk van de ontwikkelingsfasen van het gekozen referentiekader één fundamentele maatschappelijke probleemstelling. (vb. 8. Het probleem van de confrontatie tussen verschillende culturen.)

Kennis en inzicht i.v.m. de bestudeerde samenlevingen

11. De leerlingen leggen ten minste één probleem uit in verband met mens en maatschappij waarmee die samenlevingen werden geconfronteerd.

Kennis en inzicht i.v.m. de integratie tussen het referentiekader en de samenlevingen

16. De leerlingen vergelijken de bestudeerde samenlevingen met elkaar en met probleemstellingen van de hedendaagse samenleving.

VAARDIGHEDEN

17. De leerlingen kunnen informatie opzoeken over het verleden en het heden op basis van concrete opdrachten, zoals raadplegen van inhoudstafels van handboeken, gebruiken van een geschiedenisatlas, opzoeken van trefwoorden in referentiewerken, gebruiken van interactieve media, gebruiken van databanken.
18. De leerlingen kunnen materiële en landschappelijke historische getuigen observeren en beschrijven aan de hand van een eenvoudig observatieprotocol.
19. De leerlingen kunnen eenvoudige tekstuele, auditieve, visuele en audiovisuele informatie ordenen inzake: 1. tijds kader 2. ruimtelijk kader 3. dimensie socialiteit.
21. De leerlingen kunnen diverse informatiebronnen identificeren en in verband brengen met hun ontstaan in tijd en ruimte.
22. De leerlingen kunnen aan de hand van gerichte vragen eenvoudige historische informatie kritisch analyseren.

Attitudes

25. De leerlingen leren belangstelling aan de dag leggen voor het historisch-cultureel erfgoed.
26. De leerlingen leren belangstelling aan de dag leggen voor de problemen van een samenleving.

AARDRIJKSKUNDE

Bevolking en multiculturele samenleving

8. De leerlingen leren respect opbrengen voor de eigenheid en de specifieke leefwijze van mensen uit andere culturen, ook in onze multiculturele samenleving.

ARTISTIEKE OPVOEDING

Plastische opvoeding

1. De leerlingen kunnen gericht kijken en hun kijkervaring toetsen aan reeds verworven kennis, vroegere ervaringen of eigen fantasie (waarnemen).
6. De leerlingen kunnen hun gedachten en ideeën door middel van een schets vastleggen (vormgeven).
14. De leerlingen kunnen hun eigen beeldend werk naar inhoud en vorm toelichten (verwoorden). Attitudes
15. De leerlingen leren zich kritisch opstellen ten opzichte van eigen werk en dat van anderen en om kritische bedenkingen ten aanzien van hun creatieve uitingen te aanvaarden en te verwerken.
16. De leerlingen leren diverse culturele informatiebronnen uit hun omgeving te raadplegen.
18. De leerlingen leren zich expressief uiten.

NEDERLANDS

Luisteren

4. De leerlingen ontwikkelen binnen gepaste communicatiesituaties een bereidheid om:
 - te luisteren;
 - een ander te laten uitspreken;
 - een onbevooroordeelde luisterhouding aan te nemen;
 - te reflecteren over hun eigen luisterhouding;
 - het beluisterde te toetsen aan eigen kennis en inzichten.

Spoken

6. De leerlingen kunnen aan een gedachtewisseling in de klas deelnemen, daarin een standpunt onder woorden brengen en toelichten (beoordelen).
8. De leerlingen ontwikkelen binnen gepaste communicatiesituaties (zie eindtermen 5 en 6) een bereidheid om:
 - te spreken;
 - Algemeen Nederlands te spreken;
 - een kritische houding aan te nemen tegenover hun eigen communicatiegedrag.

Lezen

12. De leerlingen ontwikkelen binnen gepaste situaties een bereidheid om:
 - te lezen;
 - te reflecteren over de inhoud van een tekst;
 - de verkregen informatie aan eigen kennis en inzicht te toetsen;
 - zich in te leven in fictionele tekstsoorten;
 - hun persoonlijke waardering en voorkeur voor bepaalde teksten uit te spreken.

Schrijven

13. De leerlingen kunnen in een voorgestructureerd kader notities maken.
17. De leerlingen ontwikkelen binnen de gepaste situaties een bereidheid om:
 - te schrijven;
 - te reflecteren over hun eigen schrijven;
 - taal, indeling, spelling, handschrift en lay-out te verzorgen

(Inter)culturele gerichtheid

26. De leerlingen tonen bij de eindtermen Nederlands een (inter)culturele gerichtheid op het vlak van kennis en inzichten, vaardigheden en attitudes. Dat houdt in dat ze:
 - verschillende cultuuruitingen met een talige component in onze samenleving exploreren en er betekenis aan geven;
 - hun gedachten, belevingen en emoties bij ervaringen met de eigen culturele leefwereld in vergelijking met die van anderen verwoorden;
 - uitgaande van hun eigen referentiekader enige kennis over de diversiteit in het culturele erfgoed met een talige component verwerven en er waardering voor krijgen.

VAKGEBONDEN ONTWIKKELINGSDOELEN 1STE GRAAD SECUNDAIR ONDERWIJS: B-STROOM

MAATSCHAPPELIJKE VORMING OF GESCHIEDENIS EN AARDRIJKSKUNDE

Dimensie maatschappij

3. De leerlingen leren respectvol omgaan met verschillende groepen in onze multiculturele samenleving.
4. De leerlingen leren opkomen voor de eerbiediging van de rechten van de mens en het kind en de sociale rechtvaardigheid.
7. De leerlingen leren rekening houden met andere opvattingen en hoeden zich voor vooroordelen.

Dimensie tijd

11. De leerlingen kunnen de begrippen tijdstip, tijdsduur, vroeger, nu, later, dag, week, maand, jaar, generatie en eeuw in verband met tijd hanteren.
12. De leerlingen kunnen belangrijke figuren of gebeurtenissen, die in de lessen aan bod komen, op een tijdsband situeren.
13. De leerlingen kunnen eenvoudige bronnen en levende getuigen raadplegen.
14. De leerlingen illustreren verschillen in tijdsbesteding tussen vroeger en nu, hier en elders.
15. De leerlingen kunnen aan de hand van eenvoudig bronnenmateriaal het dagelijks leven van mensen in een andere tijd vergelijken met hun eigen leven.
16. De leerlingen ontwikkelen kritische zin bij het omgaan met historische informatie.

Thema “de vrijetijdsbesteding

32. De leerlingen kennen verschillende vormen van vrijetijdsbesteding aansluitend bij hun eigen leefwereld.

ARTISTIEKE OPVOEDING

Plastische opvoeding

1. De leerlingen kunnen gericht kijken en hun kijkervaring toetsen aan reeds verworven kennis, vroegere ervaringen of eigen fantasie (waarnemen).
6. De leerlingen kunnen hun gedachten en ideeën door middel van een schets vastleggen (vormgeven).
14. De leerlingen kunnen hun eigen beeldend werk naar inhoud en vorm toelichten (verwoorden).

Attitudes

15. De leerlingen leren zich kritisch opstellen ten opzichte van eigen werk en dat van anderen en om kritische bedenkingen ten aanzien van hun creatieve uitingen te aanvaarden en te verwerken.
16. De leerlingen leren diverse culturele informatiebronnen uit hun omgeving te raadplegen.
18. De leerlingen leren zich expressief uiten.

NEDERLANDS

Algemeen

1. De leerlingen gebruiken Nederlands als communicatiemedium.

Technisch lezen

7. De leerlingen lezen en begrijpen zelfstandig eenvoudige studieteksten en gebruikshandleidingen, met zinnen met een gemiddelde zinslengte van 15 woorden.

Luisteren

12. De leerlingen kunnen de informatie achterhalen in voor hen bestemde tekstsoorten zoals in informatieve radio- en tv-uitzendingen, instructies van leraren of medeleerlingen, telefoongesprek, mededelingen, informatieve teksten en dramatische vormen (beschrijven).
13. De leerlingen kunnen beoordelend luisteren naar interactie met leeftijdgenoten zoals, een discussie, een gesprek, een oproep, een dramatisering (beoordelen).

- De leerlingen leven luisterconventies na.

Spreken

- De leerlingen kunnen het gepaste taalregister hanteren:
 - in verschillende situaties zoals tegenover leerlingen, bekende volwassenen, in telefoongesprekken en in dramatische vormen;
 - op onderscheiden verwerkingsniveaus;
 - beschrijvend zoals informatie verschaffen en vragen, verslag uitbrengen en informatie uitwisselen;
 - beoordelend zoals kritisch reageren en passend argumenteren.
- De leerlingen verwerven expressievaardigheid. Ze kunnen:
 - zich in een herkenbare situatie inleven en zich soepel en natuurlijk uitdrukken en bewegen;
 - door middel van mimiek en gebaren bepaalde gevoelens uitdrukken;
 - de klas bekijken en toespreken in eigen woorden.
- De leerlingen ontwikkelen in het kader van de in 15 en 16 opgesomde ontwikkelingsdoelen:
 - spreekdurf, dit wil zeggen een positieve bereidheid om het woord te nemen;
 - een positieve houding ten overstaan van na te leven gespreksconventies;
 - respect voor de gesprekspartner;
 - voldoende weerbaarheid om voor de eigen mening op te komen.

Lezen

- De leerlingen kunnen informatie achterhalen in voor hen bestemde tekstsoorten zoals instructies, schema's, informatieve en fictionele teksten en gedichten (beschrijven).
- De leerlingen kunnen de informatie beoordelen die voorkomt in verschillende voor hen bestemde brieven, jeugdkranten, tijdschriften, encyclopedieën en themaboeken voor jongeren, oproepen en reclameteksten (beoordelen).

Schrijven

- De leerlingen kunnen hun boodschap op een overzichtelijke wijze neerschrijven in verschillende tekstsoorten zoals een persoonlijke brief, een verslag, een formulier en een antwoord op vragen (structureren).

(Inter)culturele gerichtheid

- Bij de ontwikkelingsdoelen luisteren, spreken, lezen, schrijven en taalbeschouwing tonen de leerlingen een (inter)culturele gerichtheid zowel op het vlak van kennis en inzichten als van vaardigheden en attitudes. Zo sluit de aard van het thema naadloos aan bij

VAKOVERSCHRIJDENDE EINDTERMEN EN ONTWIKKELINGSDOELEN 1STE GRAAD SECUNDAIR ONDERWIJS

- De leerlingen brengen belangrijke elementen van communicatief handelen in praktijk(-communicatief vermogen).
- De leerlingen kunnen originele ideeën en oplossingen ontwikkelen en uitvoeren (creativiteit).
- De leerlingen houden rekening met de situatie, opvattingen en emoties van anderen (empathie).
- De leerlingen benutten leerkansen in diverse situaties (exploreren).
- De leerlingen zijn bereid zich aan te passen aan wisselende eisen en omstandigheden (flexibiliteit).
- De leerlingen kunnen gegevens, handelwijzen en redeneringen ter discussie stellen a.d.h. van relevante criteria (kritisch denken).
- De leerlingen zijn bekwaam om alternatieven af te wegen en een bewuste keuze te maken (kritisch denken).
- De leerlingen kunnen onderwerpen benaderen vanuit verschillende invalshoeken (kritisch denken).
- De leerlingen gedragen zich respectvol (respect).
- De leerlingen dragen actief bij tot het realiseren van gemeenschappelijke doelen (samenwerken).
- De leerlingen nemen verantwoordelijkheid op voor het eigen handelen, in relaties met anderen en in de samenleving (verantwoordelijkheid).
- De leerlingen verwerven inzicht in de eigen sterke en zwakke punten (zelfbeeld).
- De leerlingen maken gebruik van de gepaste kanalen om hun vragen, problemen, ideeën of meningen kenbaar te maken (zelfredzaamheid).
- De leerlingen gaan om met verscheidenheid (zorgzaamheid).

Context 2: Mentale gezondheid

- De leerlingen gebruiken beeld, muziek, beweging, drama of media om zichzelf uit te drukken.

Context 3: Sociorelationele ontwikkeling

- De leerlingen erkennen het bestaan van gezagsverhoudingen en het belang van gelijkwaardigheid, afspraken en regels in relaties.
- De leerlingen accepteren verschillen en hechten belang aan respect en zorgzaamheid binnen een relatie.
- De leerlingen doorprikken vooroordelen, stereotypering, ongepaste beïnvloeding en machtsmisbruik.
- De leerlingen beargumenteren, in dialoog met anderen, de dynamiek in hun voorkeur voor bepaalde cultuur- en kunstuitingen.
- De leerlingen gebruiken cultuur- en kunstuitingen om begrip op te brengen voor de leefwereld van anderen.

Context 5: Politiek-juridische samenleving

- De leerlingen tonen het belang en dynamisch karakter aan van mensen- en kinderrechten.

Context 7: Socioculturele samenleving

- De leerlingen beschrijven de dynamiek in leef- en omgangsgewoonten, opinies, waarden en normen in eigen en andere sociale en culturele groepen.
- De leerlingen gaan constructief om met verschillen tussen mensen en levensopvattingen.
- De leerlingen illustreren het belang van sociale samenhang en solidariteit.
- De leerlingen trekken lessen uit historische en actuele voorbeelden van onverdraagzaamheid, racisme en xenofobie.
- De leerlingen gaan actief om met de cultuur en kunst die hen omringen.